

ТЕОРЕТИЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕТИКИ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

В статті розглянуті методи дослідження розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін. В структурі загальнонаукових методів і прийомів виділяються три рівні: теоретичний, емпіричний і загальнологічний. Основна увага присвячена теоретичним методам досліджень.

Ключові слова: метод; теоретичний метод; порівняльно-історичний аналіз; методи моделювання; метод проектування; аналіз літератури; аналіз базових понять дослідження.

В статье рассмотрены методы исследований развития профессионально-педагогической этики в будущих преподавателей специальных дисциплин. В структуре общенаучных методов и приемов выделяются три уровня: теоретический, эмпирический и общелогический. Основное внимание посвящено теоретическим методам исследований.

Ключевые слова: метод, теоретический метод, сравнительно-исторический анализ; методы моделирования; метод проектирования; анализ литературы; анализ базовых понятий исследования.

Постановка проблеми. Проблема визначення методу є центральною як для філософії, так і для будь-якої науки, в тому числі і для педагогіки. Вибір методів педагогічного дослідження впливає на як хід, так і на результат дослідження. Для вибору методів на кожному етапі педагогічного дослідження необхідно знати загальні та конкретні можливості кожного методу, його місце в системі дослідження процедур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У психолого-педагогічних дослідженнях знаходимо метод – це сукупність певних правил, прийомів, способів, норм наукового пізнання і практичної діяльності... це система вимог, принципів, які орієнтують суб'єкта у вирішенні конкретного завдання в певній сфері діяльності (В. Сергієнко [10, с. 69]); це шлях пізнання... будь-яке знання, яке спрямоване на пізнання дійсності, отримання нового знання стає методом (І. Муратова [7, с. 32]); шлях пізнання, який дослідник прокладає до свого предмету, керуючись певною гіпотезою (Л. Реутова [9, с. 61]); форма матеріалізації, об'єктивізація теорії в практиці (В. Турковський [11, с. 138]); сукупність прийомів практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих розв'язанню конкретної задачі і в сфері освіти, певний комплекс інтелектуальних дій, логічних процедур, за допомогою яких дана наука передбачає встановити істину, перевірити чи спростувати її (С. Гончаренко [1, с. 138]); зводиться до сукупності певних правил, прийомів, способів, норм пізнання і дії. Він є система розпоряджень, принципів,

вимог, які повинні орієнтувати в рішенні конкретної задачі, досягненні визначеного результату в тій чи іншій сфері діяльності (В. Кохановський [6, с. 194]).

Метою статті є розгляд теоретичних методів дослідження розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. У філософських словниках метод (від грец. *methodos* – шлях дослідження чи пізнання, теорія, вчення) спосіб створення і обґрунтування системи філософського знання; сукупність прийомів і операцій практичного та теоретичного освоєння дійсності [12, с. 364]; спосіб досягнення мети, сукупність прийомів і операцій теоретичного або практичного освоєння дійсності, а також людської діяльності, організованої певним чином [3, с. 626].

У сучасній науці, на думку В. Кохановського, методи наукового пізнання можуть бути розділені на наступні основні групи (за ступенем спільності та широтою застосування) [5, с. 317-324]:

I. Філософські методи, серед яких найбільш древніми є діалектичний і метафізичний. По суті кожна філософська концепція має методологічну функцію, є своєрідним способом розумової діяльності. Тому філософські методи не вичерпуються двома названими. До їх числа також відносяться такі методи, як аналітичний (характерний для сучасної аналітичної філософії), інтуїтивний, феноменологічний, герменевтичний (розуміння) та ін.

II. Загальнонаукові підходи і методи дослідження, які отримали широкий розвиток і застосування в сучасній науці.

Вони виступають в якості своєї "проміжної методології" між філософією і фундаментальними теоретико-методологічними положеннями спеціальних наук. До загальнонаукових понять найчастіше відносять такі поняття, як "інформація", "модель", "структура", "функція", "система", "елемент", "оптимальність", "ймовірність" і ін.

III. Частковонаукові методи – сукупність способів, принципів пізнання, дослідницьких прийомів і процедур, що застосовуються в тій чи іншій науці, які відповідають певній основній формі руху матерії. Це методи механіки, фізики, хімії, біології та соціально-гуманітарних наук.

IV. Дисциплінарні методи – система прийомів, що застосовуються в тій чи іншій науковій дисципліні, що входить в яку-небудь галузь науки або, що утворилася на стику наук. Кожна фундаментальна наука представляє собою комплекс дисциплін, які мають свій специфічний предмет і свої свої методи дослідження.

V. Методи міждисциплінарного дослідження, як сукупність ряду синтетичних, інтегративних способів (що виникли як результат поєднання елементів різних рівнів методології), націлених головним чином на стики наукових дисциплін. Широке застосування ці методи знайшли в реалізації комплексних наукових програм.

Перед застосуванням методів в даному науковому дослідженні необхідно враховувати запропоновані В. Льїним наступні правила (принципи), характерні, на його думку, виключно для соціально-гуманітарного пізнання [2, с. 122-125]:

1) Принцип терпимості: етична толерантність до продуктів наукової творчості, легалізація здорового плюралізму, сприйнятливості до аргументів, відсутність ідіосинкразії (зміни чутливості) до інакомислення.

2) Принцип умовності: розуміння відносності власних результатів, і того, що можливі більш адекватні рішення.

3) Принцип аполітичності: епістемологічна реалістичність, автономність, самодостатність, система заборон на використання ідеологем, міфологем, утопій, орієнтацій на забобони.

4) Принцип антиактивізму: діяльна, політична абсистенція (ухилення, відсутність). Призначення теоретика – пояснювати, а не змінювати світ.

5) Принцип гуманізму: суспільство – засіб, людина – мета.

Вибираючи методи науково-педагогічного дослідження необхідно висувати такі вимоги до них [8, с. 12-13]:

1. Детермінованість методу, тобто обумовленість закономірностями як самого об'єкта, так і пізнавальної діяльності, а також і теоретична обумовленість, яка знаходить своє пряме вираження в діалектиці переходу теоретичних знань в нормативні засоби управління методом.

2. Заданість методу метою дослідження, що впливає з обумовленості методу закономірностями самої діяльності. Дана вимога робить необхідним відповідність всіх компонентів методу меті дослідження і підкреслює активність суб'єкта пізнання.

3. Результативність і надійність методу полягає в тому, що він повинен бути таким за своєю роздільною здатністю, щоб міг однозначно давати результат з високим ступенем ймовірності, а це залежить як від кожного компонента методу, так і від їх загальної структурної компоновки в системі методів в цілому.

4. Економічність методу, тобто витрата на його створення і використання, повинна бути завжди менше величини, що є окупною результатами дослідження, що вказує на обумовленість методу кадровими, економічними та соціальноорганізаційними факторами.

5. Ясність і ефективна розпізнаваність методу. Метод повинен бути таким, щоб ним міг скористатися при відповідній підготовці будь-який дослідник, який побажав зробити це.

6. Відтворюваність методу, тобто можливість його використання необмежене число раз, залежить від відтворюваності всіх компонентів даного методу.

7. Навчаємість методу, основою чого є відтворюваність, ясність і розпізнаваність методу.

Всі названі вимоги висловлюють найважливіші властивості методу і є досить жорсткими, а підпорядкування їм багато в чому визначає успіх дослідження в цілому.

Методи педагогічного дослідження на відміну від методології – це самі способи вивчення педагогічних явищ, отримання наукової інформації про них з метою встановлення закономірних зв'язків, відносин і побудови наукових теорій. Незважаючи на великий спектр класифікацій методів пізнання, найбільш вдалим і найчастіше застосованим є підхід, відповідно до якого в

структурі загальнонаукових методів і прийомів виділяються три рівні: теоретичний, емпіричний і загальнологічний.

Теоретичне знання і методи, що використовуються для його добування, пов'язані з відволіканням від досвіду, фактів, тобто від емпіричної бази, і з уявним проникненням в сутність процесів, з виявленням внутрішніх зв'язків, структур, рушійних сил і факторів, тенденцій та динаміки розвитку.

Г. Коджаспирова виділяє таку групу методів теоретичного дослідження: порівняльно-історичний аналіз; методи моделювання; аналіз літератури, архівних матеріалів і документів; аналіз базових понять дослідження; методи причинно-наслідкового аналізу досліджуваних явищ; методи прогнозування [4, с. 47].

Поділ на теоретичні, емпіричні і загальнологічні методи досить умовний. Теоретичні методи можуть служити для інтерпретації, аналізу та узагальнення як теоретичних положень так і емпіричних даних.

Теоретичні методи необхідні для визначення проблем, формулювання гіпотез і для оцінки зібраних фактів.

Порівняльно-історичний метод в науковому педагогічному дослідженні, це такий науковий метод, за допомогою якого шляхом порівняння виявляється загальне і особливе в педагогічних явищах в історії, досягається пізнання різних рівнів розвитку одного і того ж педагогічного явища, або двох різних, що співіснують в історичній ретроспективі.

Теоретичні методи пов'язані з аналізом літератури, архівних матеріалів і документів:

– праць класиків з питань людинознавства в цілому і педагогіки зокрема;

– загальних і спеціальних робіт з педагогіки;

– архівних історико-педагогічних матеріалів і документів: періодичної педагогічної преси;

– педагогічної літератури, підручників і методичних посібників з педагогіки та суміжних наук.

Аналіз літератури, архівних матеріалів і документів дає можливість дізнатися, які сторони і проблеми вже досить добре вивчені, по яким ведуться наукові дискусії, що застаріло, а які питання ще не вирішені.

Робота з літературою припускає використання таких методів, як складання бібліографії – переліку джерел, відібраних

для роботи в зв'язку з досліджуваною проблемою; реферування – стисле укладення основного змісту однієї або декількох робіт по загальній тематиці; конспектування – ведення детальних записів, основу яких складає виділення головних ідей і положень роботи; анотування – короткий запис загального змісту книги чи статті; цитування – дослівний запис висловлювань, фактичних або цифрових даних, що знаходяться в літературному джерелі.

Аналіз базових понять дослідження. Основою вивчення визначеного об'єкта є чітке окреслення певного комплексу базових категорій і понять досліджуваної проблеми. Враховуючи мету дослідження, розкриваємо їх сутнісну характеристику.

Метод причинно-наслідкового аналізу досліджуваних явищ – метод аналізу даних, метою якого є виявлення причинних зв'язків між умовами і подіями. Він є ключем до планування змін і поліпшень. Якщо відомі причини певних подій і проблем, їх можна ретельно вивчити і зосередити на них дії. У більшості випадків дослідження починається з деякого набору гіпотез про можливі причини проблеми, який формується на підставі знань і досвіду. Для підтвердження ймовірних основних причин, досліднику необхідно сформулювати всеосяжний, синтетичний погляд на загальний процес або систему, яку він досліджує.

Причинна залежність – це зв'язок явищ, одне з яких породжує інше. Перше явище називається причиною, а друге наслідком. У часі причина завжди передує наслідку. Але причинно-наслідковий зв'язок не можна зводити до простої послідовності подій.

Методи прогнозування. Слово "проект", на думку С. Гончаренка [1], містить кілька значень, і майже всі вони мають відношення до педагогіки. По-перше, проект – це попередній (припустимий) текст якогось документа. По-друге, проект розуміють як певну акцію, сукупність заходів, об'єднаних однією програмою, або організаційну форму цілеспрямованої діяльності.

Проектування спрямоване на створення моделей запланованих (майбутніх) процесів і явищ (на відміну від моделювання, яке може поширюватися і на минулий досвід з метою його глибшого осмислення). Компонентами проектної діяльності можуть бути конкретні моделі або модулі, тобто функціональні вузли, які об'єднують сукупність елементів освітньої системи.

У теорії педагогічного проектування виділяють прогностичну модель для

оптимального розподілу ресурсів і конкретизації цілей; концептуальну модель, яка ґрунтується на інформаційній базі даних і програм дій; інструментальну модель, за допомогою якої можна підготувати засоби виконання і навчити викладачів роботі з педагогічними інструментами, модель моніторингу для створення механізмів зворотного зв'язку і способів корегування можливих відхилень від запланованих результатів; рефлексивну модель, яка створюється для вироблення рішень у випадку виникнення несподіваних і непередбачуваних ситуацій.

Методом моделювання називається такий загальнонауковий метод дослідження, при якому вивчається не сам об'єкт пізнання, а його зображення у вигляді так званої моделі, але результат дослідження переноситься з моделі на об'єкт. Моделювання як метод пізнання застосовується тоді, коли безпосереднє дослідження оригіналу неможливе.

Під моделлю треба розуміти об'єкт, який відповідає іншому об'єкту (оригіналу), замінює його при пізнанні і дає про нього або про його частини інформацію. Моделі звичайно бувають у вигляді малюнків, креслень, схем, таблиць, матриць, символів або описуються у вигляді тексту. У модель включають важливі з точки зору пізнання риси і виключають несуттєві. Між моделлю і оригіналом має існувати відома подібність (відношення подібності): фізичних характеристик, функцій, поведінки досліджуваного об'єкта та його математичного опису; структури тощо. Саме ця схожість і дозволяє переносити інформацію, отриману в результаті дослідження моделі, на оригінал.

Застосовувані в науці моделі розділяються на дві групи.

До першої групи відносяться всі матеріальні предметні моделі, які імітують структуру або функції об'єкта і безпосередньо сприймаються органами чуття. При фізичному (предметному) моделюванні конкретного об'єкта, його вивчення замінюється дослідженням деякої моделі, що має ту ж фізичну природу, що й оригінал (моделі літаків, кораблів тощо).

До другої групи – обчислювальні моделі, що існують як відображення об'єктів, безпосередньо не сприймаються органами чуття. Їх ділять на наочно-образні і логіко-символічні. Наочно-образні моделі бувають у вигляді слів, схем, креслень або просторових конструкцій. Логіко-символічні (знакові)

моделі будуються як логічні і математичні обчислення, в них особливості реальних явищ представлені символами, і тому їх називають математичними моделями.

Модель є засіб пізнання, заснований на аналогії. Але аналогія не є тотожність. Розбіжність моделі і оригіналу спостерігається головним чином у тому, що модель, відтворюючи структуру оригіналу, спрощує його, відволікаючись від несуттєвого. Тому модель служить узагальненим відображенням явища, вона ніяк не тотожна йому. Модель є результатом абстрактного узагальнення практичного досвіду, а не безпосереднім результатом експерименту.

Можна стверджувати, що ця процедура наукового пізнання є для педагогіки особливо важкою і водночас нагальною необхідною. Перебіг педагогічного процесу визначається складними, множинними і різноспрямованими факторами, що ускладнює виявлення в ньому закономірних зв'язків. І якраз практична неможливість створення умов, в яких, ті хто навчаються і навчальний заклад в цілому не відчували б впливу безлічі факторів, які не можуть бути враховані, свідчить про необхідність побудови теоретичних моделей, що дають уявне, "ідеальне" уявлення про досліджувані об'єкти. Особливо це важливо в експериментальному дослідженні, де поєднуються декілька методів.

Проведення педагогічного дослідження на належному науково-теоретичному рівні неможливо без побудови теоретичних моделей.

Проектована модель системи розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін вищих навчальних закладів аграрної та природоохоронної галузей повинна бути динамічною, відкритою структурою, діагностування та корекція результатів в ній буде здійснюватися розробленою підсистемою оцінювання та корекції отриманих результатів, яка спрямована на дослідження рівня розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін вищих навчальних закладів та проведення спеціальних корегуючих впливів.

Висновки. Таким чином, метод – це спосіб досягнення мети, сукупність прийомів і операцій теоретичного або практичного освоєння дійсності. Методи наукового пізнання можуть бути розділені на наступні основні групи: філософські методи;

частковонаукові методи; дисциплінарні; методи міждисциплінарного дослідження. У структурі загальнонаукових методів і прийомів виділяються три рівні: теоретичний, емпіричний і загальнологічний. Слід зазначити, що поділ на теоретичні, емпіричні і загальнологічні методи досить умовний – теоретичні методи можуть

служити для інтерпретації, аналізу та узагальнення як теоретичних положень, так і емпіричних даних.

Доцільні напрямки подальших розвідок: розгляд та аналіз емпіричних методів дослідження розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін.

Література

1. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ-Вінниця: ДОВ "Вінниця", 2008. – 278 с.
2. Ильин В. В. Теория познания. Эпистемология / В. В. Ильин. – М.: Издательство МГУ, 1994. – 136 с.
3. История философии: энциклопедия / Сост. и глав. Науч. редактор А. А. Грицанов. – Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом. 2002. – 1376 с.
4. Коджаспирова Г. М. Педагогика в схемах, таблицах и опорных конспектах / Г. М. Коджаспирова. – М.: 2008. – 256 с.
5. Кохановский В. П. Основы философии науки : учебное пособие для аспирантов / В. П. Кохановский, Т. Г. Лешкевич, Т. П. Матяш, Т. Б. Фатхи. – Изд. 6-е. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 603 с.
6. Кохановский В. П. Философия науки в вопросах и ответах: Учебное пособие для аспирантов / В. П. Кохановский [и др.]. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 352 с.
7. Муратова І. А. "Філософські проблеми наукового пізнання" методичні рекомендації до вивчення дисципліни для студ. магістрантів фізико-технічного інституту / Уклад.: І. А. Муратова. – К.: НТУУ "КПІ", 2011. – 88 с.
8. Научные работы: методика подготовки и оформления / Авт.-сост. И. Н. Кузнецов. – 2-е изд., доп. и перераб. – Минск: Амалфея, 2000. – 544 с.
9. Реутова Л. П. Методология и методы педагогического исследования. Учеб. пособие. / Л. П. Реутова. – Армавир: РИЦ, АГПА, 2008. – 136 с.
10. Сергієнко В. В. Філософські проблеми наукового пізнання: навчальний посібник. / В. В. Сергієнко. – Кременчук: Кременчуцький нац. ун-т ім. М. Остроградського, 2011. – 103 с.
11. Турковский В. И. Теоретико-методические основы педагогического исследования: учебно-методический комплекс для студентов, магистрантов и аспирантов педагогических специальностей / авт.-сост. В. И. Турковский. – Витебск: Издательство УО "ВГУ им. П. М. Машерова", 2007. – 242 с.
12. Философский энциклопедический словарь / Гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

Kalenskyi A., PhD., associate professor of education

THEORETICAL METHODS OF RESEARCH OF THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL ETHICS OF SPECIAL SUBJECT FUTURE TEACHERS

The methods of professional-pedagogical ethics of future teachers of special subjects were considered in this article. The structure of scientific methods and techniques has three levels: theoretical, empirical and general logic. The main attention is devoted to the theoretical research method.

There was highlighted a group of theoretical methods of research: comparative historical analysis; modeling techniques; analysis of the literature, archival materials and documents; analysis of the basic concepts of the study; methods of causal analysis of the phenomena studied; forecasting methods.

The designed system model of professional-pedagogical ethics of future teachers of special subjects of higher education in agricultural and environmental sectors should be dynamic, open structure, the diagnosis and correction of results will be done by the developed subsystem of evaluation and correction of the results, which aims at research of the level of professional – pedagogical ethics of future teachers of special subjects of universities and performing a special corrective actions.

Keywords: method; theoretical method; comparative historical analysis; modeling techniques; design method; analysis of the literature; analysis of the basic concepts of the research.